СЕКЦІЯ 1
ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 821.111-311.6.08
DOI https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-2-1

ЛЕКСИЧНІ СТРУКТУРИ БРИТАНСЬКИХ ХУДОЖНІХ ПРОЗОВИХ ТЕКСТІВ НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ

Бехта Іван Антонович,
доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
Львівський національний університет імені Івана Франка
ivanbekhta@yahoo.co.uk
orcid.org/0000-0003-6671-0022

Шайнер Ірина Ігорівна,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Львівський національний університет імені Івана Франка
irene1005@i.ua
orcid.org/0000-0001-6316-0026

Статтю присвячено визначенню лексико-семантичних і прагмастилістичних особливостей лексичних структур у британських художніх прозових текстах на військову тематику початку XXI століття. Наукова новизна дослідження полягає у вивченні семантичних і прагмастилістичних параметрів лексичних структур, що репрезентують тему війни, у британських художніх текстах на військову тематику 2000–2017 років з позицій прагмастилістичної та прагмадискурсної парадигм, зокрема в дослідженні лексико-семантичного простору у трьох напрямах його розгортання: семантичному, тематичному й асоціативному; з'ясуванні тенденцій функціонування лексичних структур і стратегій, обраних авторами для передачі актуальної теми війни в художніх текстах сучасності.

Лексико-семантичний простір – це складна система лексичних одиниць, що об'єднуються в мікросистеми (поля, групи, підгрупи тощо) на основі спільної тематики та концептуального значення й репрезентують певну понятійну сферу. Від обраних автором лексичних одиниць залежить інтерпретація художнього тексту та його загальний вплив на читача. Виокремлення лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних груп і полів уможливило проведення детального аналізу функційної репрезентації лексичних структур у канві художнього тексту на глибинному й поверхневому рівнях, моделювання ядерних і периферійних інформаційних блоків лексико-семантичного простору художнього тексту.

У дослідженні фокус уваги зосереджено на текстотвірній лексиці та лексичних структурах сучасного британського художнього прозового тексту на військову тематику з урахуванням лінгвальних і позалінгвальних чинників, що впливають на їх використання автором. Від ретельно підібраних автором лексичних одиниць залежить інтерпретація художнього тексту й загальний вплив твору на читача. Тож детальне вивчення лексико-стилістичних особливостей і прагматичної спрямованості художнього прозового тексту з урахуванням позалінгвального контексту доцільно проводити з позицій прагмастилістики. Прагмастилістика ґрунтується на діяльнісному підході до вивчення стилістичних особливостей лексичних одиниць і структур, а також їх прагматичного спрямування на реципієнта з урахуванням позамовних чинників, інтегруючи методи стилістики та прагматики. Усі лексичні структури в досліджуваних художніх текстах обрані авторами з особливою метою: створення певної атмосфери та здійснення задуманого впливу на читача. На авторські інтенції неминуче впливає соціальний, позалінгвальний контекст. Це яскраво виражено у творах з елементами військової тематики, адже її мікровкраплення часто проникають і у твори іншої тематики й інших жанрів. Прагмастилістичний підхід дає змогу глибше зануритися в художній дискурс, ураховуючи весь контекст і позамовні чинники, що відкриває нові перспективи в подальшому дослідженні сучасних британських художніх прозових текстів на військову тематику.

Ключові слова: лексико-семантичний простір, лексичні структури, постмодернізм, прагмастилістика, позалінгвальний контекст.

LEXICAL COMBINATIONS IN BRITISH FICTION TEXTS ON MILITARY THEMES

Bekhta Ivan Antonovych,
Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of English Philology
Ivan Franko National University of Lviv
ivanbekhta@yahoo.co.uk
orcid.org/0000-0003-6671-0022

Shainer Iryna Ihorivna,
Assistant Professor at the Department of Foreign Languages for the Humanities
Ivan Franko National University of Lviv
irene1005@i.ua
orcid.org/0000-0001-6316-0026

This article focuses on lexical-semantic and pragmatic-stylistic properties of lexical combinations in British fiction texts on military themes of the beginning of the XXI century. The novelty of the research is accounted for by shedding light on the semantic and pragmatic-stylistic characteristics of lexical units and their combinations representing the war theme in British fiction texts on military themes of the 2000–2017 on the basis of pragmatic-stylistic and pragmatic-discourse approaches, in particular, analysing lexical-semantic space within its three-dimensional expansion: semantic, thematic and associative; detecting tendencies of functioning of lexical combinations and strategies chosen by the author in order to render an urgent problem of war in contemporary literary fiction texts.

Lexical-semantic space is considered to be a complex system of lexical units, united into microsystems (fields, groups, subgroups, etc.) on the basis of a common theme and conceptual meaning representing a certain conceptual sphere. Interpretation of the literary texts and their general influence on readers are highly dependent on the lexical units, thoroughly selected by the author in accordance with his/her intention. The outlining of lexical-semantic, lexical-thematic and lexical-associative groups and fields contributed to the detailed analysis of functional representation of the lexical structures of literary texts at the deep and surface levels, modelling of the core and peripheral information blocks of the lexical-semantic space of a text.

This research concentrates on the text-composing lexical units and combinations of the contemporary British literary prose text on military themes taking into account lingual and extra-lingual factors determining their use by the author. Interpretation of the literary text and its general influence on the reader highly depends on the lexical units selected by the author. Thus, it seems reasonable to conduct a detailed study of lexical-stylistic peculiarities and pragmatic direction of the literary prose text taking into consideration all the extra-lingual conditions on the basis of pragmatic stylistics. Integrating the methods of stylistics and pragmatics, pragmatic stylistics is underpinned with the usage-based approach to the study of the peculiarities of lexical units and their combinations, as well as the analysis of their pragmatic direction to the recipient taking into account the extra-lingual context. All the lexical structures in a literary text are chosen by the author with a definite aim – creating a certain atmosphere and producing a desired effect on the reader. The author's intentions are highly influenced by the social, extra-lingual context. This is quite obvious in the texts on military themes, since its micro-inclusions frequently penetrate the texts of other genres and themes. The pragmatic-stylistic approach contributes to a deeper immersion into the literary discourse, taking into consideration the whole context and extra-linguistic factors. It opens the new horizons to the further investigation of the contemporary British literary texts on military themes.

Key words: lexical-semantic space, lexical combinations, postmodernism, pragmatic stylistics, extra-lingual context.

1. Вступ

З другої половини XX ст. й до сьогодні (зокрема, в контексті сучасних подій загалом у світі) війна є популярною темою для художніх творів, зокрема прозового жанру. Тема війни проявляється в сучасних британських творах на різних рівнях (від мікро- до макровкраплень), а вибір тих чи інших лексичних засобів і стратегій зумовлений авторськими інтенціями й покликаний здійснити певний ефект на читача. Отже, у дослідженні лексико-семантичного простору художнього тексту (далі – ХТ) варто брати до уваги й позалінгвальний контекст, який значно впливає на процес написання твору. Оскільки лексико-семантичний простір художнього тексту є складним явищем, то важливим у подальшому дослідженні є виокремлення та аналіз лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних полів і їхніх лексичних структур у сучасному художньому прозовому тексті на військову тематику.

2. Історія та розвиток проблеми

Сучасному художньому тексту властиві цілісність і зв'язність. Показниками зовнішніх засобів когезії є граматичні та лексичні засоби, проте домінувальними є внутрішні семантичні засоби зв'язності. Аналізом семантичної структури ХТ (зокрема лексичного змісту семантичного простору) займа-

лися різні дослідники (Бабенко, 2005; Бехта, 2004, Кухаренко, 2004; Лайонз, 2003; Лотман, 2000; Межжеріна, 2002; Но, 2011; Simon-Vandenbergen, 2008).

Лексико-семантичний простір являє собою сукупність лексичних структур, які використовує автор, і того, що вони означають, яке смислове навантаження несуть (сенс, який закладений автором і сприймається читачем), а також співвідношення лексичного значення до значення в тексті (оскільки слова в тексті, зокрема в художньому творі, можуть набувати додаткових лексичних значень, які не фіксовані у словниках).

На сучасному етапі розвитку британська література становить самобутнє явище, в якому переважають постмодерністські тенденції. З другої половини XX ст. й донині **тема війни** є надзвичайно актуальною загалом у світі, і це, звичайно, відображено (більшою або меншою мірою) у художніх творах різного жанру. Отже, все більше науковців, досліджуючи сучасний текст постмодернізму, порушують також і військову тематику (ВТ) (Качак, 2015; Barlow, 2000; Bergonzi, 1993; Cobley, 1995; Hewison, 1977; Kaiter, 2016; Piette, 1995; Sarma, 2001; Smith, 2000; Taylor, 1993). Постмодерністський світогляд асоціюється з утратою впевненості в майбутньому, можливою загрозою, що нависла над людством. Усе це зумовлює вибір автором певного стилю, стратегії чи стилістичних засобів. Саме тому дослідження лексико-семантичної структурації сучасного художнього тексту вимагає врахування позалінгвального контексту, що значно впливає на процес написання твору. Цю думку знаходимо в роботах зарубіжних і вітчизняних дослідників (Безугла, 2014; Бехта, 2004; Ємець, 2014; Пихтовникова, 2016, Black, 2006; Caink, 2014; Hickey, 1993; Warner, 2014). Однак сучасний британський роман XXI ст. та військова тематика, що проявляється в ньому на різних рівнях, досі недостатньо досліджені в науковій літературі.

Таблиця 1

Лексико-семантичний простір сучасних британських текстів на військову тематику

		Лексичні структури та стратегії	**Семантичні та прагмастилістичні особливості**
Тематика	жахіття війни, Голокост, концтабори, зламані людські долі, кохання, самотність, дитинство	Вибір військової тематики	пов'язаний із нестабільністю в сучасному світі; спонукає задуматися над впливом війни на повсякденне життя людини
		Мікровкраплення військової тематики у творі	показують, як війна проникає в наше звичне життя, є незримо присутньою в ньому
		Орієнтованість на історіографічну металітературу; пародія	спонукають переосмислити відомий сюжет
		Іронія	підкреслює абсурдність війни
		Діалог із читачем (часто у формі гри)	залучає читача в процес спільного уявлення подій або їх передбачень у оповіді
		Наявність кількох поглядів на одну подію	дає можливість читачу самому аналізувати ситуацію й вирішувати, на чиєму він боці
		Руйнування чітких часових рамок у творі, колаж, ретроспекція	створюють ефект множинності й відносності в розумінні світу
		Фрагментація, пастиш, пойоменон	підривають «владу» автора; створюють відчуття відносності
		Фотографічні моделі, описи, деталізація	створюють ефект достовірності оповіді
		Загадка або таємниця	інтригує і спонукає до пошуку істини
		Підказки й натяки	дають можливість читачу самому відкривати численні таємниці героїв
		Символізм	спонукає читача до роздумів
		Відкритий фінал	спонукає читача до створення в уяві можливих варіантів розвитку подій
		Алюзії, цитати	створюють відчуття того, що все в нашому житті циркулює та повторюється
		Епіграфи	створюють асоціативний фон, виражають основну тему чи ідею твору
		Оригінальні метафори, метонімія, порівняння	якнайповніше передають жахіття війни, спонукають запобігти подібним катастрофам у майбутньому
		Повтори	наголошують певну проблему чи ідею автора
		Стилістична конвергенція	створює експресивність, наголошує думку автора

3. Лексичні структури

Постмодерністський світогляд визначив використання певних лексичних стилістичних засобів і лексичних структур. Їх використання у творі покликане створювати особливий ефект на читача. Сучасний текст орієнтований на інтелектуального читача, який зможе читати між рядками й побачити приховані ідеї та мотиви. Читач у період постмодернізму стає активним співавтором значення тексту (Hoey, 2001: 24; Jeffries, 2014: 55; Kirszner, 1993: 294; Lindas, 2013: 16). Як зазначає Е. Блек, «література існує, щоб зацікавити нас, в іншому випадку в нас не буде мотивації її читати» (Black, 2006: 157). Тож лексико-семантичний простір сучасних британських текстів на військову тематику схематично можемо подати в таблиці 1.

4. Висновки

Отже, увійшовши в нове тисячоліття, автори все-таки знаходять більше натхнення в минулому, ніж у теперішньому чи майбутньому. Чіткою рисою англійського постмодернізму є значна увага до історії, минулого причому і своєї країни, і людства загалом. Саме тому сучасні автори часто заторкують тему війни. Зображуючи війну (або тільки згадуючи про неї), читача спонукають задуматися над впливом війни на повсякденне життя пересічної людини, пропонуючи також способи подолання психологічної травми.

Перспектива подальшого дослідження полягає в потребі вивчення найменш дослідженого пласту сучасної британської літератури – роману XXI ст. на військову тематику, а також його лексико-семантичної структури. Лексико-семантична система ХТ є унікальною. Тож виокремлення лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних полів як способу вивчення та систематизації лексики ХТ має величезне практичне значення, оскільки в тексті лексичні засоби можуть доповнювати, замінювати чи посилювати значущість один одного. Важливим є врахування прагмастилістичного аспекту, оскільки він дає можливість глибше зануритися в художній дискурс, ураховуючи весь контекст та екстралінгвальні чинники. Дослідження в цій галузі є актуальними, оскільки можуть зробити внесок у подальший розвиток лінгвістики тексту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабенко Л.Г. Лингвистический анализ художественного текста. Теория и практика : учебник, практикум. 3-е изд., испр. Москва : Флинта : Наука, 2005. 496 с.
2. Безугла Л.Р. До питання розмежування прагматики, стилістики та прагмастилістики. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «*Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов*». 2014. Вип. 77. № 1102. С. 6–11.
3. Бехта І.А. Дискурс наратора в англомовній прозі : монографія. Київ : Грамота, 2004. 304 с.
4. Ємець О.В. Засоби прагматичної стилістики і проблеми перекладу. *Наукові записки НДУ імені М. Гоголя*. 2014. Кн. 3. С. 67–70.
5. Качак Т. Тема війни і миру в сучасній українській прозі для дітей та юнацтва. *Українська література в загальноосвітній школі*. 2015. № 3. С. 22–24.
6. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту. Вінниця : Нова Книга, 2004. 272 с.
7. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика. Москва, 2003. 397 с.
8. Лотман Ю.М. Об искусстве: структура художественного текста. Санкт-Петербург : Искусство-СПБ, 2000. 704 с.
9. Межжеріна Г.В. Структурна організація семантичних одиниць (поле – лексико-семантична група – слово). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*. Київ, 2002. Вип. 5. С. 114−126.
10. Пихтовникова Л.С. Прагмастилистика дискурса в свете лингвосинергетической парадигмы. *Когниция, коммуникация, дискурс*. Харків, 2016. № 13. С. 114–130.
11. Barlow A. The Great War in British Literature: Cambridge Contexts in Literature. Cambridge, 2000. 130 p.
12. Bergonzi B. Wartime and Aftermath: English Literature and the Background 1939–60. Oxford, 1993. 230 p.
13. Black E. Pragmatic Stylistics. Edinburgh, 2006. 166 p.
14. Caink A. The Art of Repetition in Muriel Spark's Telling. *Pragmatic Literary Stylistics* / ed. By S. Chapman, B. Clark. London, 2014. P. 16–35.
15. Cobley E. Postmodernist War Fiction : Findley's The Wars. *Canadian Literature*. 1995. № 147. P. 98–124.
16. Hart J. The Poetics of Otherness: War, Trauma and Literature. New York, 2015. 263 p.
17. Hewison R. Under Siege: Literary Life in London, 1939–45. Oxford, 1977. 219 p.
18. Hickey L. Stylistics, Pragmatics and Pragmastylistics. *Revue belge de philologie et d'histoire. Langues et littératures modernes*. 1993. T. 71. P. 573–586.
19. Ho Y. Corpus Stylistics in Principles and Practice. London, 2011. 254 p.
20. Hoey M. Textual Interaction: An Introduction to Written Discourse Analysis. London, New York : Routledge, 2001. 206 p.
21. Jeffries L. Opposition in Discourse: The Construction of Oppositional Meaning. London, 2014. 150 p.
22. Kaiter E. The War Novel, a Modernist and Postmodernist Representation Based on History and Fiction. *Multicultural Representations. Literature and Discourse as Forms of Dialogue*. 2016. P. 204–208.
23. Kirszner L.G., Mandell S.R. Fiction: Reading, Reacting, Writing. Orlando, 1993. 608 p.
24. Lindas J. Engaging with Postmodernism: An Examination of Literature and the Canon. Undergraduate Honors Theses, 2013. 423 p.
25. Piette A. Imagination at War: British Fiction and Poetry, 1939–1945. Paperback, 1995. 352 p.
26. Sarma G. The War Novel: Hemingway and After: thesis for the degree of Doctor of Philosopy. Shillong, 2001. 223 p.

27. Simon-Vandenbergen A.-M., Aijmer K. The Semantic Field of Modal Certainty: A Corpus-Based Study of English Adverbs. Berlin, 2008. 405 p.
28. Smith A.K. The Second Battlefield: Women, Modernism and the First World War. Manchester, 2000. 214 p.
29. Taylor D.J. After the War: The Novel and English Society Since 1945. London, 1993. 128 p.
30. Warner Ch. Literary Pragmatics and Stylistics. *The Routledge Handbook of Stylistics* / ed. By M. Burke. London ; New York : Routledge, 2014. P. 362–377.

REFERENCES:

1. Babenko L.G. (2005) Lingvisticheskii analiz khudozhestvennogo teksta [The linguistic analysis of a literary text]. Theory and practice: manual, practicum. 3-rd ed. Moscow : Flinta : Nauka, 496 p.
2. Bezuhla L.R. (2014) Do pytannia rozmezhuvannia prahmatyky, stylistyky ta prahmastylistyky [To the problem of distinguishing of pragmatics, stylistics and pragmatic stylistics]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Romano-hermanska filolohiya. Metodyka vykladannia inozemnykh mov.* Is. 77. № 1102. P. 6–11.
3. Bekhta I.A. (2004) Dyskurs naratora v anhlomovnii prozi [The discourse of the narrator in English-speaking prose] : monohrafiya. Kyiv : Hramota, 304 p.
4. Yemets O.V. (2014) Zasoby prahmatychnoi stylistyky i problemy perekladu [Means of pragmatic stylistics and problems of translation]. *Naukovi zapysky NDU imeni M. Hoholia.* Kn. 3. P. 67–70.
5. Kachak T. (2015) Tema viiny i myru v suchasnii ukrainskii prozi dlia ditei ta yunatstva [The theme of war and peace in contemporary Ukrainian prose for children and teenagers]. *Ukrainska literatura v zahalnoosvitnii shkoli.* № 3. C. 22–24.
6. Kukharenko V.A. (2004) Interpretatsiya textu [Interpretation of the text]. Vinnytsia : Nova Knyha, 272 p.
7. Layonz Dz. (2003) Lingvisticheskaya semantika [Linguistic semantics]. Moscow, 397 p.
8. Lotman Yu.M. (2000) Ob iskusstve: struktura khudozhestvennogo teksta [About art: structura of the literary text]. Sankt-Peterburg : Iskusstvo-SPB, 704 p.
9. Mezhzherina H.V. (2002) Strukturna orhanizatsiya semantychnykh odynyts (pole – leksyko-semantychna hrupa – slovo) [Structural organization of semantic units (field – lexical-semantic group – word)]. *Aktualni problemy ukrainskoi linhvistyky: teoriya i praktyka*. Kyiv. Is. 5. P. 114−126.
10. Pikhtovnikova L.S. (2016) Pragmastilistika diskursa v svete lingvosinergeticheskoi paradigm [Pragmatic stylistics of the discourse in the light of lingual-synergetic paradigm]. *Kognitsyya, kommunikatsyya, diskurs.* Kharkiv. № 13. P. 114–130.
11. Barlow A. (2000). The Great War in British Literature: Cambridge Contexts in Literature. Cambridge. 130 p.
12. Bergonzi B. (1993).Wartime and Aftermath: English Literature and the Background 1939–60. Oxford, 230 p.
13. Black E. (2006). Pragmatic Stylistics. Edinburgh. 166 p.
14. Caink A. (2014). The Art of Repetition in Muriel Spark's Telling. *Pragmatic Literary Stylistics* / ed. By S. Chapman, B. Clark. London. P. 16–35.
15. Cobley E. (1995). Postmodernist War Fiction : Findley's The Wars. *Canadian Literature*. № 147. P. 98–124.
16. Hart J. (2015). The Poetics of Otherness: War, Trauma and Literature. New York, 2015. 263 p.
17. Hewison R. (1977). Under Siege: Literary Life in London, 1939–45. Oxford. 219 p.
18. Hickey L. (1993)Stylistics, Pragmatics and Pragmastylistics. *Revue belge de philologie et d'histoire. Langues et littératures modernes*. T. 71. P. 573–586.
19. Ho Y. (2011)Corpus Stylistics in Principles and Practice. London. 254 p.
20. Hoey M. (2001). Textual Interaction: An Introduction to Written Discourse Analysis. London, New York : Routledge. 206 p.
21. Jeffries L. (2014). Opposition in Discourse: The Construction of Oppositional Meaning. London. 150 p.
22. Kaiter E. (2016). The War Novel, a Modernist and Postmodernist Representation Based on History and Fiction. *Multicultural Representations. Literature and Discourse as Forms of Dialogue*. P. 204–208.
23. Kirszner L.G., Mandell S.R. (1993). Fiction: Reading, Reacting, Writing. Orlando. 608 p.
24. Lindas J. (2013). Engaging with Postmodernism: An Examination of Literature and the Canon. Undergraduate Honors Theses. 423 p.
25. Piette A. (1995). Imagination at War: British Fiction and Poetry, 1939–1945. Paperback. 352 p.
26. Sarma G. (2001). The War Novel: Hemingway and After: thesis for the degree of Doctor of Philosopy. Shillong. 223 p.
27. Simon-Vandenbergen A.-M., Aijmer K. (2008). The Semantic Field of Modal Certainty: A Corpus-Based Study of English Adverbs. Berlin. 405 p.
28. Smith A. K. (2000). The Second Battlefield: Women, Modernism and the First World War. Manchester. 214 p.
29. Taylor D.J. (1993). After the War: The Novel and English Society Since 1945. London. 128 p.
30. Warner Ch. Literary Pragmatics and Stylistics. *The Routledge Handbook of Stylistics* / ed. By M. Burke. London ; New York : Routledge, 2014. P. 362–377.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2019.
The article was received 25 July 2019